

Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού
περιοδικό *ΜΝΗΜΩΝ*

Η Ελληνική Επανάσταση Νέες προσεγγίσεις

Δεύτερο Επιστημονικό Συνέδριο της EMNE για το 1821

Περίληψεις ανακοινώσεων

Αθήνα, 15-16 Ιουνίου 2022
Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών
αμφιθέατρο «Λεωνίδας Ζέρβας»
Βασιλέως Κωνσταντίνου 48, Αθήνα

Οργανωτική Επιτροπή

Νάσια Γιακωβάκη

Δημήτρης Δημητρόπουλος

Γιάννης Κόκκωνας

Κώστας Λάππας

Χρήστος Λούκος

Σοφία Ματθαίου

Παναγιώτης Μιχαηλάρης

Βαγγέλης Σαράφης

Μιχάλης Φέστας

Η εικόνα του εξωφύλλου είναι τμήμα τοιχογραφίας του Μεγάρου της Βουλής.

Το Συνέδριο «Η Επανάσταση του 1821: νέες προσεγγίσεις» υλοποιείται με την υποστήριξη του «Ιδρύματος Παιδείας και Ευρωπαϊκού Πολιτισμού - Ιδρυτές Νίκος και Λύντια Τρίχα» και εντάσσεται στο πλαίσιο των επετειακών δράσεων της «Πρωτοβουλίας 1821-2021».

© ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ, 2022

Ζωσίμου 11 (και Λασκάρως 51), 114 73 Αθήνα

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: emne.mnemon@gmail.com

Ιστοσελίδα: <http://www.emne-mnimon.gr/>

Α. Η ΕΝΑΡΞΗ: ΑΜΦΙΘΥΜΙΑ, ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΕΙΣ, ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΙΣ

Ελευθερία Ζέη, Οι Κυκλάδες στην Επανάσταση: πολιτικές συγκρούσεις και στρατηγικές εξουσίας

Μετά την έναρξη της Επανάστασης, κατά την Α' Βουλευτική περίοδο, από τον Απρίλιο του 1822, οι Κυκλάδες υπάγονται στο σύστημα διαίρεσης των *επαρχιών*, που εγκαθιδρύει ο «Οργανισμός των Ελληνικών Επαρχιών», κατά το πρότυπο της διοικητικής μεταρρύθμισης του Ναπολέοντα (1802). Ήδη, ωστόσο, από την πρώτη περίοδο εφαρμογής του Οργανισμού, οι προεπαναστατικές κοινοτικές αρχές των Κυκλάδων φαίνεται να αντιστέκονται στο σύστημα και στους εκπροσώπους των επαρχιών στα νησιά, μια διάσταση που έχει ερμηνευθεί από την μέχρι τώρα ιστοριογραφία ως σύγκρουση ενός παραδοσιακού κόσμου με τις νεωτερικότητες της Επανάστασης. Η πρόσφατη συστηματική έρευνα στα αρχεία της Επανάστασης δείχνει αντίθετα ότι οι συγκρούσεις που καταγράφονται στα νησιά των Κυκλάδων, στις οποίες εμπλέκονται και οι τοπικοί πρόξενοι και υποπρόξενοι των ευρωπαϊκών δυνάμεων, συνιστούν τις πολιτικές και κοινωνικές στρατηγικές που διαμορφώνουν οι άρχουσες τάξεις των νησιών, για να εξασφαλίσουν τη συμμετοχή τους στη νέα κατανομή πολιτικών εξουσιών και ρόλων που εγκαινιάζει η Επανάσταση. Στρατηγικές μέσα από τις οποίες φαίνεται να μετασχηματίζεται και ο ίδιος ο νησιωτικός κοινοτικός κόσμος.

Χρήστος Λούκος, Αντιπαραθέσεις στη Σαντορίνη για τη συμμετοχή ή μη στην Επανάσταση

Κάτοικοι από διάφορες περιοχές της Σαντορίνης, όλοι ορθόδοξοι, τάχθηκαν στο πλευρό των άλλων επαναστατών του Αιγαίου. Η εξέγερση έλαβε ριζοσπαστικό χαρακτήρα όταν έφθασε στο νησί ο Βαγγέλης Ματζαράκης, επίτροπος του Αλέξανδρου Υψηλάντη στο Αρχιπέλαγος και με ανανεωμένη την εντολή του από τον Δημήτριο Υψηλάντη για την οργάνωση επαναστατικών εφορειών στα νησιά. Η προσπάθειά του να επιβάλει νέο διοικητικό σύστημα και να εισπράξει τους φόρους του νησιού για τις ανάγκες της Επανάστασης συνάντησε την αντίδραση όχι μόνο της ισχυρής καθολικής μειονότητας των Φηρών, η οποία με τη δυναμική συμπαράσταση των περισσότερων ξένων υποπρόξενων επέμεινε στην ουδετερότητά της, αλλά και ισχυρών ορθόδοξων προκρίτων και του ορθόδοξου μητροπολίτη, οι οποίοι έως τότε έλεγχαν την κοινοτική διοίκηση και τις συνειδήσεις των κατοίκων. Θα διερευνηθεί η μορφή και η έκταση αυτής της αντιπαραθέσης, για το πώς οι αντίπαλοι του Βαγγέλη Ματζαράκη τελικά επικράτησαν και πώς αντέδρασε στην ανατροπή αυτή η επαναστατική Κυβέρνηση.

Άννα Αθανασούλη, «*Τουρκοφρονούντες και γαλλίζοντες*»: οι αντιστάσεις στην Επανάσταση, στην Τήνο (1822-1823)

Η στάση των Τηνίων κατά την έναρξη της Επανάστασης ήταν διστακτική. Ωστόσο, δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις κατοίκων που επάνδρωσαν τα πληρώματα των υδραϊκών και σπετσιωτικών πλοίων και συμμετείχαν στις ναυτικές εκστρατείες από τους πρώτους μήνες της Επανάστασης. Απομνημονευματογράφοι και ιστορικοί του 1821 έχουν αποδώσει την αδράνεια των Κυκλαδιτών, μεταξύ άλλων, στην παρουσία σε ορισμένα νησιά πολυάριθμου καθολικού πληθυσμού, ο οποίος κράτησε παθητική στάση, τόσο για διπλωματικούς λόγους, όσο και λόγω της θέσης του στην τοπική κοινωνία. Οι αντιπαραθέσεις των καθολικών με τους ορθόδοξους κατοίκους κλιμακώθηκαν κυρίως μετά την υπαγωγή των νησιών του Αιγαίου στην Προσωρινή Διοίκηση την άνοιξη του 1822, με τον «Οργανισμό των Ελληνικών Επαρχιών».

Η άφιξη στην Τήνο του πρώτου έπαρχου, του Εμμανουήλ Σπυρίδωνος, τον Μάιο του 1822, και οι επακόλουθες παρεμβάσεις του στην οργάνωση της κοινοτικής διοίκησης του νησιού, του συστήματος απονομής δικαιοσύνης και αστυνόμευσης, προκάλεσαν πολύπλευρες αντιδράσεις, οι οποίες δεν μπορούν να ερμηνευτούν μόνον ως διαμάχη μεταξύ των δύο δογματικών κοινοτήτων. Εναντίον του έπαρχου και των υποστηρικτών του τάχθηκαν εκπρόσωποι των κοινοτικών αρχών του νησιού και κάτοικοι ανεξαρτήτως δόγματος, οι οποίοι θεωρούσαν ότι απειλείται η επιρροή τους στον πληθυσμό και η ομαλή λειτουργία της τοπικής διοίκησης, καθώς και οι προξενικοί πράκτορες των ξένων δυνάμεων και ιδιαίτερα της Γαλλίας, οι οποίοι εκπροσωπούσαν τα συμφέροντα των προστατευόμενων τους καθολικών και των ξένων εμπόρων. Σφοδρότερες διαμάχες ξέσπασαν την ίδια περίοδο με αφορμή τις προσπάθειες της Διοίκησης να συγκεντρώσει έσοδα από την τακτική φορολογία, αλλά και από έκτακτες εισφορές, για την κίνηση του επαναστατικού στόλου. Οι πρόκριτοι και οι δημογέροντες των χωριών του νησιού επιζητούσαν να συλλεγεί η φορολογική απαίτηση σύμφωνα με τα έθιμα του τόπου. Παράλληλα, οι καθολικοί δεν κατέβαλαν, κατά το πρώτο έτος, τη φορολογική απαίτηση στην επαναστατική Διοίκηση, γεγονός που έδωσε στην αντιπαραθέση μεταξύ υποστηρικτών της Επανάστασης και των αντιπάλων της έντονο θρησκευτικό χαρακτήρα, δεδομένου και του σημαντικού μεγέθους της καθολικής κοινότητας.

Με ερευνητική αφετηρία την ανέκδοτη διοικητική αλληλογραφία του έπαρχου Εμμανουήλ Σπυρίδωνος σε συνδυασμό με πρόσθετο τεκμηριωτικό υλικό από το Αρχείο Ύδρας, το Υπουργείο Εσωτερικών (ΓΑΚ), το Αρχείο των Καθολικών της Τήνου και της Propaganda Fide στο Βατικανό θα επιχειρηθεί η σκιαγράφηση και η ερμηνεία των αντιδράσεων τμήματος της τηνιακής κοινωνίας απέναντι στους επαναστατικούς θεσμούς.

Δημήτρης Κουσουρής, «*Sira, nostra patria*». *Οι καθολικοί της Σύρου μεταξύ αυτοκρατορίας και έθνους (1821-1833)*

Ως το μόνο με πλειονότητα των καθολικών μεταξύ των κατοίκων του, η Σύρος είχε χαρακτηριστεί και «νησί του Πάπα» κατά την οθωμανική περίοδο. Η καίρια θέση της και η ουδετερότητα που τήρησε η τοπική κοινότητα μετά το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης, την κατέστησαν ασφαλές καταφύγιο για πολλούς ορθόδοξους πρόσφυγες που διέφευγαν από τα οθωμανικά αντίποινα, ιδίως μετά τις σφαγές της Χίου τον Απρίλιο του 1822. Μέχρι το 1825, δεκάδες χιλιάδες ορθόδοξοι πρόσφυγες είχαν εγκατασταθεί στο λιμάνι, το οποίο εν τω μεταξύ έγινε κέντρο νόμιμου και παράνομου εμπορίου κάθε είδους. Η ίδρυση της Ερμούπολης και η μετέπειτα ένταξη του νησιού στο ελληνικό βασίλειο σήμαναν το τέλος μιας εποχής και ενός κόσμου για την τοπική κοινότητα.

Με βάση το αρχειακό υλικό των τοπικών θρησκευτικών και κοσμικών αρχών, την αλληλογραφία τους με τη *Sacra Congregatio de Propaganda Fide* στη Ρώμη και τους εκπροσώπους της Γαλλίας, της Αυστρίας και του υπό σύσταση ελληνικού κράτους, η ανακοίνωση επιχειρεί να περιγράψει πως η υβριδική ταυτότητα των «Λατίνων» που σφυρηλατήθηκε σε ένα σταυροδρόμι των εμπορικών δρόμων μεταξύ της Μαύρης Θάλασσας και της Ανατολικής Μεσογείου έδωσε σύντομα τη θέση της σε εκείνη των «Ελλήνων της Δυτικής Εκκλησίας».

B. ΚΟΙΝΩΝΙΑ: ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΚΑΙ ΤΟΜΕΣ

Σάκης Δημητριάδης, *Γαιοκτημόνες και χωρικοί στην Ελληνική Επανάσταση (1821-1828)*

Τις παραμονές της Ελληνικής Επανάστασης αρκετοί από τους ισχυρότερους τοπικούς προύχοντες σε περιοχές της Πελοποννήσου και της Στερεάς Ελλάδας κατείχαν σημαντικές εκτάσεις γης, τις οποίες είχαν αποκτήσει μέσα από τις γνωστές στη βιβλιογραφία διόδους συγκέντρωσης γης που προσέφερε το οθωμανικό καθεστώς σε μέλη των ανώτερων στρωμάτων, κατεξοχήν μουσουλμάνους, αλλά και χριστιανούς. Παρά τις προσπάθειες της επαναστατικής διοίκησης να προασπίσει, όσο της επέτρεπαν οι συνθήκες και τα μέσα που είχε στη διάθεσή της, τα δικαιώματα των ελλήνων γαιοκτημόνων επί των τσιφλικιών τους, σε αρκετές περιπτώσεις αυτά έγιναν αντικείμενο αμφισβήτησης από τους καλλιεργητές. Ταυτόχρονα, στη διάρκεια της Επανάστασης μέλη άλλων κοινωνικών ομάδων με χρηματικά κεφάλαια και πολιτική ισχύ διεκδίκησαν και αυτοί ένα μερίδιο από την πρώην μουσουλμανική και νυν «εθνική» γη, κατά κύριο λόγο μέσω της συμμετοχής τους στις αμφισβητούμενης νομιμότητας

εκποιήσεις εθνικών κτημάτων από την επαναστατική κυβέρνηση το 1826. Σε όλη τη διάρκεια της περιόδου, από την έναρξη του Αγώνα έως τα χρόνια της διακυβέρνησης της χώρας από τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, τα μεγάλα κτήματα στην επαναστατημένη επικράτεια έγιναν συχνά χώρος αντιπαραθέσεων ανάμεσα στους γαιοκτήμονες και τους άμεσους παραγωγούς τους, κάποτε έντονων, που άφησαν λιγοστά, αλλά ενδιαφέροντα αρχειακά ίχνη. Αντλώντας στοιχεία από ανέκδοτες και εκδεδομένες πρωτογενείς πηγές, στην εισήγηση αυτήν επιχειρείται η διερεύνηση των συγκρούσεων αυτών στα χρόνια της Επανάστασης, τόσο εκείνων που αφορούσαν τις γαιοκτησίες των οποίων η καταγωγή αναγόταν στα προεπαναστατικά χρόνια, όσο και αυτών που δημιουργήθηκαν μέσα στον πυρετό των πολεμικών συγκρούσεων.

Μιχάλης Φέστας, Τα μουσουλμανικά τοπωνύμια των οικισμών της Πελοποννήσου στην Επανάσταση. Χωρική κατανομή, πληθυσμιακά μεγέθη και παραγωγικές λειτουργίες

Τα στατιστικά στοιχεία που συνέλεξε η καποδιστριακή διοίκηση, καθώς και το υλικό που δημοσίευσε η Γαλλική Επιστημονική Αποστολή, επιτρέπουν, παρά τις επιμέρους δυσκολίες, μια ασφαλή και με συνολικούς όρους ανασύσταση του οικιστικού και πληθυσμιακού χάρτη της Πελοποννήσου στα τέλη της Επανάστασης.

Ανάμεσα σε ένα πλήθος περίπου 2.000 οικισμένων θέσεων, που καταγράφουν οι απογραφικές πηγές, εντοπίζεται μια διακριτή ομάδα μουσουλμανικών τοπωνυμίων, η ετυμολογία των οποίων, δηλαδή, προέρχεται κυρίως από την οθωμανική τουρκική γλώσσα. Πρόκειται για οικισμούς το μεγαλύτερο μέρος των οποίων εντοπίζεται στις πηγές και μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους, με τη συντριπτική πλειονότητα των αντίστοιχων τοπωνυμίων να μετονομάζεται κατά τη διάρκεια του 19ου και του 20ού αιώνα.

Στο πλαίσιο της ανακοίνωσης, θα επιχειρηθεί κατ' αρχάς να αποτυπωθεί χαρτογραφικά η κατανομή των παραπάνω τοπωνυμίων στο χώρο. Η έμφαση εδώ θα δοθεί, όχι τόσο στην κατανομή των τοπωνυμίων με όρους διοικητικής διαίρεσης του χώρου, όσο ως προς τη σχέση τους με το γεωγραφικό τους ανάγλυφο. Έπειτα, θα πραγματοποιηθεί ειδολογική κατάταξη των μουσουλμανικών τοπωνυμίων, ώστε να εξακριβωθεί σε ποιο βαθμό αντιστοιχούν ή όχι σε ανθρωπωνύμια και θα διερευνηθεί το κατά πόσον τα παραπάνω τοπωνύμια εμφανίζονται στο χάρτη της Πελοποννήσου στο πλαίσιο της δεύτερης οθωμανικής κυριαρχίας ή εντοπίζονται ήδη νωρίτερα. Στη συνέχεια, θα αναλυθεί το πληθυσμιακό ανάστημα των θέσεων με μουσουλμανικά τοπωνύμια και θα πραγματοποιηθούν συγκρίσεις με τα αντίστοιχα μεγέθη που είναι διαθέσιμα για το σύνολο των οικισμών της χερσονήσου την περίοδο αυτή. Τέλος,

μέσω της συνδυαστικής επεξεργασίας επιπλέον πηγών, διαφορετικών ως προς το είδος, θα επιχειρηθεί να εξεταστεί το είδος των παραγωγικών λειτουργιών των οικισμών με μουσουλμανικά τοπωνύμια, καθώς και ζητήματα που σχετίζονται με το καθεστώς της έγγειας ιδιοκτησίας.

Δημήτρης Δημητρόπουλος, *Η εξέγερση του Μπαλή στην Άνδρο. Τα συμβάντα, οι παραναγνώσεις και οι χρήσεις τους*

Η αριστερή προέλευσης, «προοδευτική», ιστοριογραφία με πρωτουργό τον Γιάννη Κορδάτο και η μεταγενέστερη τοπική ιστοριογραφία της Άνδρου έχουν σμιλέψει στο πρόσωπο του Δημήτρη Μπαλή τη μορφή ενός κοινωνικού αγωνιστή ευρείας αποδοχής, ο οποίος, στα χρόνια της Επανάστασης του 1821, οργάνωσε και πρωταγωνίστησε σε μία αγροτική εξέγερση στην Άνδρο, που έθεσε ζητήματα αγροτικής μεταρρύθμισης, κορυφώθηκε με το κάψιμο των πύργων παλαιών οικογενειών ισχυρών γαιοκτημόνων και κατεστάλη τελικά από τους πρόκριτους και τους εχθρούς της Επανάστασης. Ο Μπαλής, έτσι, εντάχθηκε σε ένα πάνθεον κοινωνικών αγωνιστών, προάγγελων μεταγενέστερων πολιτικών και κοινωνικών αγώνων. Στην προτεινόμενη ανακοίνωση θα επιχειρηθεί να ανιχνευτούν οι διαδρομές για την κατασκευή της φιγούρας ενός κοινωνικού επαναστάτη, η ατελής χρήση των πηγών, οι παραναγνώσεις των συμβάντων και των τεκμηρίων και η ιδεολογικά φορτισμένη χρήση τους. Η ανακοίνωση θα στηριχθεί στη σχετική θεματική βιβλιογραφία για την πρόσληψη των γεγονότων και των πρωταγωνιστών, όπως επίσης και σε αρχειακό υλικό που επιτρέπει την διασάφηση του τόπου, του χρόνου και των προσώπων και την κατανόηση των όσων συνέβησαν.

Όλγα Ευαγγελίδου, «Φορεσιές ρούχα» σε προικοσύμφωνα της Άνω Σύρου (1821-1830)

Στα νοταριακά έγγραφα και πιο συγκεκριμένα στα προικοσύμφωνα της Άνω Σύρου καταγράφονται την περίοδο της Επανάστασης λέξεις που αποκαλύπτουν στοιχεία για τις ενδυματολογικές συνήθειες των ανθρώπων της εποχής. Η ενδυμασία που συμπεριλαμβάνει τόσο τα ρούχα όσο και τα κοσμήματα, τα υποδήματα, τα αξεσουάρ, την κόμμωση, το μακιγιάζ κ.ά., είναι συνυφασμένη με τους ανθρώπους κάθε εποχής και η μελέτη της ακόμη και σε κρίσιμες ιστορικά περιόδους, όπως αυτή μιας επανάστασης, αποκαλύπτει στοιχεία για τις σχέσεις των ανθρώπων και τις αισθητικές αξίες.

Στην παρούσα ανακοίνωση, η οποία αποτελεί μέρος της εν εξελίξει διατριβής με θέμα σχετικό με την ενδυμασία στα νησιά του Αιγαίου και ιδιαίτερα της Σύρου (1789-1850), αποφεύγεται η χρήση του όρου «παραδοσιακό κοστούμι», καθώς δεν εντοπίζεται σε έγγραφα της εποχής. Χρησιμοποιούνται οι όροι ενδυμασία ή ένδυση ως πιο «ουδέτεροι» και προκρίνεται ο όρος μόδα ως το ενδυματολογικό σύστημα της περιόδου. Παράλληλα, μέσα από τη μελέτη των προικοσυμφώνων, εντοπίζονται οι λέξεις που χρησιμοποιούνται στα ίδια τα έγγραφα για να περιγράψουν την ενδυμασία, όπως οι «φορεσιές ρούχα», τα «ρουχαλάκια» και τα «φορέματα». Η μελέτη της γλώσσας των προικοσυμφώνων αποτελεί μία από τις κυριότερες πηγές (ακολουθούν οι περιγραφές και τα σχέδια-χαρακτικά των περιηγητών) όσον αφορά στις πληροφορίες που έχουμε σχετικά με τα ενδύματα, καθώς δεν υπάρχει μεγάλος όγκος σωζόμενων ενδυμάτων. Τα προικοσύμφωνα από το 1821 έως το 1830 στην Άνω Σύρο εξετάζονται σε σχέση με τα σωζόμενα δείγματα, τις περιγραφές και εικόνες των περιηγητών και αποκαλύπτουν στοιχεία για τη μόδα της εποχής. Η λέξη μόδα εδώ σχετίζεται με τις ενδυματολογικές τάσεις που προκύπτουν από τις ωσμώσεις και τις πολιτισμικές ανταλλαγές, τόσο με την Ευρώπη, όσο και με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ακόμη, οι λέξεις που μας πληροφορούν για τις ενδυματολογικές αυτές συνήθειες αφορούν, κυρίως, σε είδη ενδυμάτων, όπως το φόρεμα ή το κοντογούνι, αλλά και υφάσματα, κοσμήματα κ.ά. Ένα από τα πιο ιδιαίτερα κοσμήματα που εντοπίζεται σε έγγραφο του 1824 είναι «ένα κορδόνι μαλαματένιο με μίαν καρδιάν μαλαματένιαν».

Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας στο σύνολο, αλλά και της παρούσας ανακοίνωσης, δεν είναι να εστιάσει στη φορεσιά της Σύρου ή του εκάστοτε τόπου, ως ενός τύπου ενδυμασίας, αλλά να εντοπίσει τις ενδυματολογικές συνήθειες ή τη «μόδα» και τα αισθητικά πρότυπα των ανθρώπων της περιόδου της Επανάστασης του '21 στην Άνω Σύρο.

Γ1. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗ Α'

Λύντια Τρίχα, *Η δράση του Σπυρίδωνα Τρικούπη στην Ελληνική Επανάσταση*

Ο Σπυρίδων Τρικούπης, άνθρωπος των γραμμάτων, με άνεση στις ξένες γλώσσες, με ήπιο διαλλακτικό χαρακτήρα και με πολλές προσωπικές σχέσεις, χρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια όλου του Αγώνα σε θέσεις και αποστολές, όπου μπορούσε να συνεισφέρει με αυτά τα προσόντα. Ήταν στενός συνεργάτης του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, αγγλόφιλος αλλά και από τους βασικούς συνομιλητές των Γάλλων και των γαλλόφιλων μεσολαβητών, που επιδίωκαν να προσκληθεί στον ελληνικό θρόνο ο δούκας του Nemours. Δεν έλαβε μέρος σε μάχες,

αλλά υπήρξε ένας από αυτούς που συγκρότησαν το πνευματικό επιτελείο του Αγώνα και συνετέλεσαν, ώστε αφενός να παρουσιασθεί η Ελλάδα στο εξωτερικό ως έθνος με πολιτική υπόσταση και αφετέρου να δημιουργηθεί η απαραίτητη πολιτική και νομοθετική υποδομή για την ίδρυση του ελληνικού κράτους.

Δημήτρης Μπαχάρας, *Οι οικογένειες Περρούκα και Χαραλάμπη στις συγκρούσεις Βουλευτικού-Εκτελεστικού κατά τα έτη 1823-1824*

Οι εμφύλιες συγκρούσεις που ξέσπασαν κατά τα έτη 1823-1824 τείνουν πολλές φορές να αποκρυσταλλώνονται σε γενικά σχήματα του τύπου πρόκριτοι εναντίον οπλαρχηγών», «νησιώτες εναντίον προκρίτων». Αποφεύγοντας τις παραπάνω γενικεύσεις, με την παρούσα ανακοίνωση προσπαθούμε να αναδείξουμε την πορεία και τον ρόλο συγκεκριμένων οικογενειών προκρίτων, οι οποίοι, όπως και πολλοί άλλοι εκείνη την εποχή, προσπαθούσαν να ισορροπήσουν σε μια υπό διαμόρφωση νέα τάξη πραγμάτων. Σε αυτό το πλαίσιο, η διεκδίκηση θέσεων και η σύναψη συμμαχιών ήταν τόσο κρίσιμη όσο και οι πρωθύστερες σχέσεις που εδράζονταν στη δεκαετία του 1810. Με βάση τα παραπάνω, λοιπόν, ανιχνεύουμε τις θέσεις και τις στάσεις των οικογενειών Περρούκα και Χαραλάμπη στο σύνθετο πλέγμα των διενέξεων, συγκρούσεων και συμμαχιών που προέκυψαν κατά τη διάρκεια των ετών 1823-1824.

Βάσω Σειρηνίδου, *Από την πόλη-φρούριο στην επαναστατική «πρωτεύουσα»: κατάσταση εξαίρεσης και αστυνομική διακυβέρνηση στο Ναύπλιο (1824-1826)*

Στη νέα ιεραρχία του χώρου που δημιουργεί η Επανάσταση, το Ναύπλιο θα αποκτήσει κεντρική θέση, ανατρέποντας τη διοικητική πρωτοκαθεδρία της Τριπολιτσάς που ίσχυε προεπαναστατικά. Δια νόμου (ήδη από τον Ιανουάριο του 1823) έδρα της Προσωρινής Διοίκησης, το Ναύπλιο θα βρεθεί στη δίνη των συγκρούσεων του πρώτου εμφυλίου, για να καταστεί από τον Ιούνιο του 1824, οπότε το φρούριό του παραδίδεται στους κυβερνητικούς, το πολιτικό κέντρο της επαναστατημένης επικράτειας.

Η ανακοίνωση διερευνά τον ρόλο της αστυνομίας στη διαμόρφωση της πόλης ως περιβάλλοντος υποδοχής των νέων πολιτικών λειτουργιών της. Με έμφαση στα μέτρα που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση των επιτακτικών προβλημάτων της δημόσιας τάξης και του υπερπληθυσμού, η ανακοίνωση δείχνει ότι στο πυκνό διάστημα των δύο χρόνων, το ευρισκόμενο

σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης και ασφυκτικά γεμάτο Ναύπλιο αποτέλεσε εργαστήριο όπου δοκιμάστηκαν πρακτικές διακυβέρνησης πληθυσμού που συνδύαζαν το παραδοσιακό ιδανικό της «καθαρής κοινότητας» με το νεωτερικό πρόταγμα της πειθαρχημένης κοινωνίας.

Γ2. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗ Β'

Γιάννης Κόκκωνας, *«Τέτοια χερεκέρια δεν τα κάμνουν οι ζορμπάδες»*. Ένα έξοχο δείγμα επαναστατικής ρητορικής για οθωμανικό ακροατήριο (1822)

Πώς απελπίζεις τον οθωμανό αντίπαλο ως γενναίο αλλά και θεοφοβούμενο πολεμιστή, δίνοντάς του ταυτόχρονα βάσιμες ελπίδες, τόσο για την ζωή τη δική του και των ανθρώπων που προστατεύει, όσο και για την απαλλαγή του από βαριές ευθύνες που θα ζητηθούν μετά θάνατον, σε περίπτωση που η γενναιότητά του οδηγήσει στη σφαγή των προσφιλών του αμάχων; Πώς παρουσιάζεις στον μουσουλμάνο υπήκοο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας θεμελιώδη στοιχεία της ουσίας των νεωτερικών πολιτικών συνθηκών που διαμορφώνουν όσοι αυτοπροσδιορίζονται ως αγωνιζόμενοι Έλληνες; Δεν μπορείς παρά να του μιλήσεις για τη νέα πραγματικότητα σε μια παλαιά "γλώσσα" την οποία κατανοεί, να δώσεις ερμηνείες των συμβαινόντων που θα τις βρει εύλογες. Κι ακόμα, να φιλοτεχνήσεις μιαν εικόνα της διαμορφούμενης νεωτερικότητας με σχέδια και χρώματα που αναγνωρίζει η ματιά του παραδοσιακού ανθρώπου. Με την ανακοίνωση αυτή θα παρουσιαστεί για πρώτη φορά και θα σχολιαστεί ένα ανέκδοτο ως τώρα, αριστοτεχνικά γραμμένο και εν τέλει αποτελεσματικό έγγραφο που απηύθυναν τον Ιούνιο του 1822 οι απεσταλμένοι της επαναστατικής Διοίκησης στους πολιορκημένους Οθωμανούς της Αθήνας, προκειμένου να τους πείσουν να παραδοθούν με συνθήκη. Εγγύηση για την εφαρμογή της συνθήκης αυτής δεν θα ήταν η δύσκολα ελέγξιμη προσωπική «μπέσα» των αντιπάλων αλλά το «κανούνι», η νέα έννομη τάξη της οποίας την ισχύ οι επαναστάτες είχαν αποδεχθεί και αναγνωρίσει ως ρυθμιστή των αποφάσεων και ενεργειών τους.

Παναγιώτης Στάθης, *Οδυσσέας Ανδρούτσος: από αρματολός ήρωας της Γραβιάς*

Η ανακοίνωση εστιάζει στην προεπαναστατική συγκυρία και στους πρώτους μήνες της Επανάστασης, μέχρι και τη μάχη στο χάνι της Γραβιάς και διερευνά τη διαδρομή του Οδυσσέα Ανδρούτσου από αφοσιωμένου στον Αλή πασά αρματολού σε κεντρική μορφή της Επανάστασης στην ανατολική Στερεά Ελλάδα. Εξετάζει τις σχέσεις του Ανδρούτσου με τον Αλή

πασά, αλλά και με το κοινωνικό περιβάλλον της Λιβαδειάς, τη μύηση του στη Φιλική Εταιρεία, τη στάση που κράτησε στη σύγκρουση μεταξύ Αλή πασά και οθωμανικής Πύλης και τους όρους υπό τους οποίους συμμετέσχε τελικά στην Επανάσταση.

Ζαχαρίας Αντωνάκης, *Το πολιτικό πλαίσιο της σύγκρουσης του Ιωάννη Γκούρα με τον Οδυσσέα Ανδρούτσο*

Το 1825 ο Ιωάννης Γκούρας εκπροσωπούσε ένα διευρυμένο κοινοτικό συμβούλιο, το οποίο χαρακτηριζόταν από την αυξημένη, σε σχέση με προηγούμενα έτη, συμμετοχή των «νοικοκυραίων» της κοινότητας της Αθήνας. Ο Γκούρας φαίνεται να είναι ο πολιτικός εκπρόσωπος μιας συμμαχίας των παραδοσιακών πολιτικών δυνάμεων που χαρακτηρίζονταν ως προεστοί με τις νέες πολιτικές δυνάμεις που ανέδειξε η Επανάσταση, οι οποίες εντάσσονταν στην κατηγορία των «νοικοκυραίων». Ειδικά για το έτος 1825, η αυξημένη πολιτική παρουσία των «νοικοκυραίων» στο κοινοτικό συμβούλιο μαρτυρεί και μια εσωτερική αλλαγή των πολιτικών συσχετισμών, που αντανάκλασε και στην αυξημένη οικονομική τους δύναμη σε σχέση με τα προεπαναστατικά χρόνια. Αυτοί που απέκτησαν για πρώτη φορά πολιτική δύναμη μέσα στην Επανάσταση και που χαρακτηρίζονταν ως «νοικοκυραίοι» δε θα μπορούσαν παρά να δυστροπούν απέναντι στους «νεωτερισμούς» της Διοίκησης στο πεδίο της οικονομίας. Ωστόσο, η απειλή που θα προέκυπτε για αυτές τις κοινωνικές δυνάμεις σε ένα εξωθεσμικό πλαίσιο διοίκησης, θα ήταν πολύ μεγαλύτερη από την όποια απειλή που αφορούσε επιμέρους οικονομικά ζητήματα. Στο σημείο αυτό επιτεύχθηκε η σύγκλιση με την κεντρική του έθνους Διοίκηση, παρά τις διαφωνίες στο εσωτερικό της κοινότητας της Αθήνας για τη σύγκλιση αυτή.

Δ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Μηνάς Αντύπας - Άλκης Καποκάκης,, *Η διαμόρφωση των φορολογικών μηχανισμών και η διαχείριση των κοινοτικών οικονομικών στην προεπαναστατική Ύδρα (1810-1821)*

Η σημασία της Ύδρας για την Ελληνική Επανάσταση και ιδιαίτερα η ευθύνη των προκρίτων-πλοιοκτητών του νησιού για την οργάνωση του πολεμικού στόλου και του αγώνα στη θάλασσα είναι ζητήματα γνωστά στην ελληνική ιστοριογραφία. Η ιστορική έρευνα έχει επισημάνει, επίσης, την ανάπτυξη της ναυτιλίας του νησιού – ιδιαίτερα κατά τα χρόνια των

Ναπολεόντειων Πολέμων– ως φαινομένου καθοριστικής σημασίας που προσδιόρισε την οικονομική ανάπτυξη του ελλαδικού χώρου τις δεκαετίες πριν το 1821.

Αντίθετα, η τελευταία προεπαναστατική δεκαετία παραμένει μια περίοδος που δεν έχει τραβήξει την προσοχή της ιστορικής έρευνας με εξαίρεση, βέβαια, τον Βασίλη Κρεμμυδά. Η θεώρησή του για την κρίση δραστηριοτήτων της ναυτιλίας της Ύδρας και των άλλων ναυτικών κοινοτήτων του Αιγαίου μετά το 1815, αν και θεωρείται ότι ανέδειξε μία εκ των πλέον ουσιαστικών προϋποθέσεων για την εκδήλωση της Επανάστασης, εντούτοις –ως προς την Ύδρα– απέτρεψε, αντιφατικά, τη συστηματική έρευνα στην κατεύθυνση της ανάδειξης πλευρών της οικονομικής και κοινωνικής ζωής του νησιού τα τελευταία προεπαναστατικά χρόνια.

Μια εκτενής σειρά αδημοσίευτων καταστίχων από το Τοπικό Αρχείο του νησιού --που μερικώς μόνο έγιναν αντικείμενο επεξεργασίας από τον Αντώνιο Λιγνό – προσφέρονται για την εξέταση: α) της συγκρότησης των φορολογικών μηχανισμών της κοινότητας και β) της πολυπλοκότητας των λειτουργιών και ευθυνών που αναλάμβαναν οι πρόκριτοι-πλοιοκτήτες ως μέλη του Κοινού της Ύδρας για την εξυπηρέτηση των υποχρεώσεων του νησιού προς την Υψηλή Πύλη.

Σε αυτές τις δύο πλευρές στρέφουμε την προσοχή μας στην παρουσίαση. Ειδικότερα προσπαθούμε να αποκρυπτογραφήσουμε την εσωτερική λογική και τις κατευθύνσεις που διαμορφώνονταν όσον αφορά στη φορολόγηση του πληθυσμού, της ναυτιλίας και γενικότερα της οικονομικής δραστηριότητας στο νησί. Θα εστιάσουμε, επίσης, στο ρόλο των μελών του Κοινού στη διαχείριση των δημοσιονομικών υποθέσεων στη διάρκεια αυτής της δεκαετίας. Από την ανακοίνωση ελπίζουμε να διαφανεί ότι ο ρυθμιστικός ρόλος του Κοινού οδήγησε τελικά σε μία εκλέπτυνση και τυποποίηση των μηχανισμών ελέγχου και φορολόγησης της κοινότητας, καθώς επίσης και στη σύνδεση με τα πιστωτικά δίκτυα που αναπτύσσονταν στην Κωνσταντινούπολη.

Οι φορολογικές και οι δημοσιονομικού τύπου στρατηγικές των μελών του Κοινού επηρεάζονταν βέβαια από την οικονομική συγκυρία και τις απαιτήσεις του οθωμανικού κέντρου. Ωστόσο, επέδρασαν, με τη σειρά τους, αποφασιστικά στις διαφοροποιήσεις εντός της ομάδας των προκρίτων-πλοιοκτητών του νησιού και στις αντιθέσεις στο εσωτερικό της κοινότητας, που χαρακτήρισαν την πορεία του νησιού προς την Επανάσταση.

Επιδίωξή μας είναι η παρουσίαση να συνομιλήσει με μια βιβλιογραφία που επικεντρώνεται στην δυναμική και πολύπλευρη σχέση μεταξύ της κεντρικής οθωμανικής διοίκησης και των περιφερειακών ομάδων εξουσίας, σε μία περίοδο που η πρώτη επαναπροσδιόριζε τη στάση της απέναντι στις δεύτερες. Θεωρούμε, επομένως, ότι για την κατανόηση των στρατηγικών φορολόγησης και διαχείρισης των κοινοτικών υποθέσεων στο «μικρό επίπεδο» επιβάλλεται η ένταξη της Ύδρας σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, ως μέρος μιας αχανούς αυτοκρατορίας, για την

οποία η τυποποίηση και ο έλεγχος των φοροεισπρακτικών μηχανισμών αποτελούσε ζωτική πλευρά της λειτουργίας του κράτους.

Σίμος Μποζίκης, *Νομισματικές ισοτιμίες και δημοσιονομικές λειτουργίες: το γρόσι και η σχέση του με τα άλλα νομίσματα (1821-1833)*

Αφού παρουσιαστούν οι σειρές ισοτιμιών, ανά τετράμηνο, από το 1821 έως το 1833, είκοσι περίπου νομισμάτων –οθωμανικών και ευρωπαϊκών, αργυρών και χρυσών– που κυκλοφορούσαν στον ελλαδικό χώρο, θα εξεταστεί η σχέση που είχε το γρόσι με τα άλλα νομίσματα και οι συνέπειές της στο πλαίσιο του δημόσιου οικονομικού χώρου και, πιο συγκεκριμένα, στις κρατικές υποχρεώσεις, στις αντίστοιχες απαιτήσεις και στις σχετικές πληρωμές.

Βαγγέλης Σαράφης, *Η φορολόγηση της επαρχίας Άργους κατά την Επανάσταση του 1821: η μετάβαση από την οθωμανική κυριαρχία στο εθνικό κράτος*

Πώς φορολογήθηκαν οι επαρχίες τού υπό συγκρότηση ελληνικού κράτους κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821; Ένα απλοϊκό στη διατύπωσή του ερώτημα, το οποίο όμως μπορεί να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε πληρέστερα τη διαδικασία μετάβασης από τις οθωμανικές δημοσιονομικές πραγματικότητες σε αυτές που θέσπισε και όρισε το νέο κράτος. Στην ανακοίνωση, μέσα από την εξέταση ενός παραδείγματος, αυτό της επαρχίας Άργους, θα επιχειρηθεί να αναδειχθούν οι δημοσιονομικοί μηχανισμοί που αφορούν στη φορολόγηση, την επιβολή και συλλογή της φορολογικής απαίτησης από τον εντόπιο πληθυσμό. Με στόχο την πληρέστερη κατανόηση των κληροδοτημένων πραγματικοτήτων και πρακτικών και τον τρόπο που αυτές μετασχηματίστηκαν, η ανακοίνωση θέτει υπό το βλέμμα της ιστορικής έρευνας την επαρχία Άργους, προκειμένου να εντοπίσει τομείς και συνέχειες σχετικά με την οργάνωση της δημοσιονομικής επικράτειας της επαναστατημένης χώρας. Η έμφαση δίδεται στο πλέγμα των οικισμών που ετίθεντο υπό φορολόγηση στο Άργος κατά τις τελευταίες προεπαναστατικές δεκαετίες και κατά τη διάρκεια του Αγώνα έως και τη θεσμοθέτηση των ορίων της επαρχίας στο διάταγμα της Αντιβασιλείας «Περί της οροθεσίας και της εις Δήμους διαιρέσεως του Νομού Αργολίδος και Κορινθίας» (1834).

Γιάννης Σκαλιδάκης, *Όψεις της Επανάστασης του 1821 στην Κρήτη. Μηχανισμοί οικονομίας πολέμου. Εκστρατείες, ζητήματα φορολογίας, στρατολογίας και επιμελητείας*

Στην ανακοίνωση αυτή θα παρουσιαστούν οι μηχανισμοί της οικονομίας του πολέμου στην Κρήτη και πώς η διαχείριση των τοπικών διαθέσιμων πόρων (π.χ. της ελαιοπροσόδου, αλλά και των πειρατικών λειών) ήταν κατεξοχήν πεδίο αντιπαράθεσης με πολιτικές και στρατιωτικές συνέπειες. Ως εκ τούτου, το Κρητικό Συμβούλιο και οι επιτροπές του δεν κατόρθωσαν να οργανώσουν μια τακτική φορολογία και να διαθέσουν τους απαραίτητους πόρους για τη συγκρότηση τακτικού και μόνιμου στρατεύματος. Αυτή η εξέλιξη είχε ως συνέπεια την αποτυχία των εκστρατειών και των πολιορκιών των οχυρών πόλεων της Κρήτης, γεγονός που βάρυνε αποφασιστικά και στην τελική αποτυχημένη έκβαση της Επανάστασης.

Ε. Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Αλεξάνδρα Σφοίνη, *Η Ελληνική Επανάσταση στον φιλελληνικό λόγο: νομιμότητα και φιλελευθερισμός*

Η έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης και η καταδίκη της από την Ιερά Συμμαχία, προκάλεσε εκτεταμένη αρθρογραφία και δημοσιεύσεις από τους φιλέλληνες υποστηρικτές της, αλλά και από τους κατηγορούς της. Στην περίοδο 1821-1833 κυκλοφόρησαν φυλλάδια σε πολλές γλώσσες, τα περισσότερα στα γαλλικά, τα οποία είχαν μεγάλη διάδοση και μεταφράζονταν από τη μια γλώσσα στην άλλη. Η επιχειρηματολογία τους περιστράφηκε, μεταξύ άλλων, σε δύο κυρίως πόλους που άγγιζαν τη φύση του επαναστατικού γεγονότος: στο ζήτημα της νομιμότητάς της και στην πολιτική της στράτευση στο άρμα του φιλελευθερισμού. Η ανακοίνωση θα παρακολουθήσει τον φιλελληνικό λόγο αλλά και τον αντίλογό του και την ανάπτυξη των επιχειρημάτων τους που διατυπώθηκαν ευθύς εξαρχής σε σχέση με τις έννοιες αυτές.

Francesco Scalora, *Αθήνα 1821-1827 στα αυτόγραφα ημερολόγια του Καίσαρα Βιτάλη*

Ο Καίσαρας Βιτάλης, ιατρός και υποπρόξενος του Βασιλείου των Δύο Σικελιών στην Αθήνα, στα κρίσιμα χρόνια του Αγώνα για την ελληνική ανεξαρτησία, υπήρξε μάρτυρας των ιστορικών γεγονότων που αφορούσαν την πόλη, από την πρώτη προσπάθεια απελευθέρωσής της

από τους Οθωμανούς κυριάρχους, τον Απρίλη του 1821, έως τις δραματικές στιγμές που σημάδεψαν την πολιορκία της Αθήνας και την παράδοση της Ακρόπολης, τον Μάιο του 1827. Τα ιστορικά αυτόγραφα ημερολόγια του Καίσαρα Βιτάλη αποτελούν μια μαρτυρία από πρώτο χέρι, που μας επιτρέπει να ανασυνθέσουμε με τρόπο σφαιρικό το πλαίσιο της ιστορικής περιόδου, που από πολλές απόψεις πρέπει ακόμη να διερευνηθεί, ιδίως σε ό,τι αφορά τις σχέσεις με τη γειτονική Ιταλία, αποδίδοντας συγχρόνως το θερμό φιλελληνικό κλίμα της εποχής και τη δραματικότητα των ιστορικών γεγονότων: συμβάντων που ήδη στη συνείδηση των συγχρόνων αντηχούσαν σαν ακολουθίες ενός μεγάλου έπους.

Νικόλας Πίσσης, *Ο Μέττερνιχ, η Ελληνική Επανάσταση και το «μειδίωμα της Ιστορίας»*

Η μετάβαση από τις «ιστορίες» στην «Ιστορία» ως αφαίρεση και ως υποστασιοποιημένο «συλλογικό ενικό» συνιστά κατά τον Ράινχαρτ Κοζέλεκ προνομιακό δείκτη των διανοητικών μεταβολών που χαρακτηρίζουν τη νεωτερικότητα. Η μετάβαση αυτή τεκμηριώνεται, ειδικά στον γερμανόφωνο χώρο του ύστερου 18ου και του πρώτου μισού του 19ου αιώνα, από τον πληθωρικό λόγο περί «Ιστορίας» όχι μόνο στα πεδία της ιστοριογραφίας ή της ιδεαλιστικής φιλοσοφίας της Ιστορίας, αλλά και σε εκείνο της υψηλής πολιτικής. Στα γραπτά του πρίγκηπα Κλέμενς φον Μέττερνιχ, του εμβληματικού καγκελάριου της Αυστρίας, ο αναστοχασμός περί Ιστορίας και του «δικαστηρίου της», που θα δικαιώσει ή θα καταδικάσει τον πολιτικό άνδρα είναι πανταχού παρών. Παρότι όμως, το 1844 ακόμη, ο ίδιος σημείωνε ότι «οι άνδρες που κάνουν οι ίδιοι την Ιστορία, δεν έχουν χρόνο για να την γράψουν· τουλάχιστον εγώ δεν είχα αρκετό», η παραίτηση και η εξορία του μετά την Επανάσταση του 1848, του έδωσε την ευκαιρία αυτή.

Πέρα από το «Αυτοβιογραφικό υπόμνημά» του και άλλα σχετικά κείμενα, στα κατάλοιπα του Μέττερνιχ, που φυλάσσονται στα Τσεχικά Εθνικά Αρχεία στην Πράγα, περιλαμβάνεται ένα σύντομο ιδιόχειρο υπόμνημα εν είδει προλόγου μιας ανολοκλήρωτης «Ιστορίας της εξέγερσης των Ελλήνων» (*Die Geschichte des Aufstandes der Griechen*). Παρά τον αναμενόμενο απολογητικό και αυτοδικαιωτικό χαρακτήρα του κειμένου –ο Μέττερνιχ ξεκινά, πάντως, με την παραδοχή ότι δεν θα μπορούσε να προσεγγίσει το ζήτημα απροκατάληπτα– ενδιαφέρον παρουσιάζει τόσο η ανάδειξη του Ελληνικού Ζητήματος ως κεντρικού, αν όχι του σημαντικότερου για την ευρωπαϊκή πολιτική μετά το 1815, όσο και η αναδρομική ερμηνεία της αυστριακής πολιτικής και η εκτίμηση των συμφερόντων της Ευρώπης, της Πύλης αλλά και των ίδιων των επαναστατημένων Ελλήνων.

Σκοπός της ανακοίνωσης είναι αφενός να παρουσιάσει το εν λόγω τεκμήριο, αφετέρου –με αφορμή τις αναδρομικές αποτιμήσεις του ίδιου του Μέττερνιχ– να συζητήσει την ελληνική πολιτική του στα συμφραζόμενα της πρόσφατης αναθεώρησης της φυσιογνωμίας του ως του κατεξοχήν αντιδραστικού πολιτικού της Παλινόρθωσης.

Αριστείδης Χατζής, *«Ο πιο δημοφιλής ξένος που επισκέφτηκε την Ελλάδα»*: Νέα στοιχεία για το πρώτο ταξίδι του E. Blaquiere στην επαναστατημένη Ελλάδα, την άνοιξη του 1823

Ο Edward Blaquiere έφτασε στον Μοριά στις 18 Απριλίου 1823, την ημέρα που ολοκληρώθηκαν οι εργασίες της Δεύτερης Εθνοσυνέλευσης στο Άστρος. Συνοδευόταν από τον Ανδρέα Λουριώτη, που τον οδήγησε στην Τριπολιτσά. Έφτασαν στην πόλη σχεδόν ταυτόχρονα με τους ηγέτες της Επανάστασης που επέστρεφαν από το Άστρος. Συνάντησε πρώτα τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο και έπειτα όλες τις σημαντικές προσωπικότητες που βρίσκονταν στην πόλη. Έμεινε στην Ελλάδα μέχρι τα τέλη Ιουνίου. Με την επιστροφή του στο Λονδίνο παρουσίασε στο Κομιτάτο την επίσημη έκθεσή του στις 13 Σεπτεμβρίου 1823. Στη διάρκεια του ταξιδιού του ο Ed. Blaquiere κράτησε ημερολόγιο που παρέδωσε στο Κομιτάτο και στο οποίο συμπεριέλαβε πληροφορίες και παρατηρήσεις που δεν υπάρχουν στην επίσημη αναφορά του ή στα τρία βιβλία που δημοσίευσε για την επαναστατημένη Ελλάδα. Την ίδια περίοδο ο Ed. Blaquiere αλληλογραφούσε με διάφορους παράγοντες του Κομιτάτου και φιλελεύθερους διανοούμενους, ενώ ενημέρωσε το Foreign Office, τον ίδιο τον George Canning, αλλά και τον υφυπουργό Εξωτερικών Francis Conyngham, για την κατάσταση στην Ελλάδα. Στην εισήγησή μου θα παρουσιάσω τα σημαντικότερα ευρήματα από τέσσερα σώματα κειμένων: το αδημοσίευτο ημερολόγιο του Blaquiere, τις αδημοσίευτες επιστολές του, που βρίσκονται στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, στο αρχείο Bentham στο UCL και στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Σκωτίας, και τις αναφορές που παρέδωσε στο Foreign Office, οι οποίες βρίσκονται στο Αρχείο του Βρετανικού Υπουργείου Εξωτερικών. Πέραν των χρήσιμων πληροφοριών που αποκτούμε (π.χ. για τον τρόπο λειτουργίας του Βουλευτικού, τη Μαντώ Μαυρογένη, το προοίμιο της εμφύλιας σύγκρουσης), επιβεβαιώνεται η συστηματική προσπάθειά του να υποβαθμίσει τα προβλήματα που παρατηρεί για να βοηθήσει τους Έλληνες. Αυτό γίνεται αντιληπτό και τον καθιστά «με διαφορά, τον πιο δημοφιλή ξένο που επισκέφτηκε την Ελλάδα», όπως παρατηρεί ο Henry Lytton Bulwer.

ΣΤ. ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ηλίας Κολοβός - Λεωνίδας Μοίρας, *Η μάχη της Αθήνας με τη ματιά των Οθωμανών*

Στην ανακοίνωση θα αναλύσουμε ένα νέο εύρημα, ένα οθωμανικό σκαρίφημα της μάχης του Αναλάτου (24 Απριλίου 1827) που εστάλη αμέσως μετά τη μάχη στον σουλτάνο Μαχμούτ Β'. Με αφετηρία το σκαρίφημα, θα συζητήσουμε γενικότερα για τη ματιά των Οθωμανών στα πολεμικά γεγονότα της Επανάστασης.

Γιάννης Σπυρόπουλος, *Η Επανάσταση του 1821 και η κατάργηση του γενιτσαρικού σώματος (1826): η αυτοκρατορική και επαρχιακή διάσταση μιας ιδιαίτερης σχέσης*

Η Επανάσταση του 1821 και η κατάργηση του γενιτσαρικού σώματος το 1826 αποτελούν γεγονότα με τεράστια πολιτική βαρύτητα για την Οθωμανική Αυτοκρατορία των αρχών του 19ου αιώνα, αλλά ελάχιστες μελέτες έχουν προσπαθήσει να διερευνήσουν τη μεταξύ τους σύνδεση και να κατανοήσουν την πολιτική τους σχέση. Ωστόσο η εξέταση των οθωμανικών πηγών της εποχής μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η σχέση των δύο αυτών γεγονότων είναι ισχυρή και έχει παραμέτρους που αγγίζουν την ιστορία του οθωμανικού κράτους τόσο στο αυτοκρατορικό όσο και στο επαρχιακό επίπεδο. Η παρουσίαση θα προσπαθήσει να αναδείξει αυτήν ακριβώς τη σύνδεση μέσω της χρήσης παραδειγμάτων που αφορούν σε μια σειρά οθωμανικών περιοχών, αναδεικνύοντας μια διαφορετική αυτοκρατορική διάσταση της Επανάστασης του 1821.

Μαρία Αρβανίτη, *Καταγράφοντας τους Ελληνορθόδοξους της Κωνσταντινούπολης το 1821*

Μετά το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης, όπως έχει καταδειχθεί και από τη σύγχρονη βιβλιογραφία, η οθωμανική διοίκηση προχώρησε σταδιακά στη λήψη μιας σειράς μέτρων που στόχο είχαν τη διασφάλιση της οθωμανικής πρωτεύουσας. Οι φήμες που υπήρχαν για την ύπαρξη ενός σχεδίου εξέγερσης των ελληνορθόδοξων κατοίκων της Κωνσταντινούπολης, σε συνδυασμό με την ταυτότητα των εξεγερμένων στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και στη συνέχεια στην Πελοπόννησο, έθεσαν στο στόχαστρο των οθωμανικών Αρχών τον ελληνορθόδοξο πληθυσμό. Ένα από τα μέτρα που λήφθηκαν και στο οποίο θα επικεντρωθούμε, είναι η καταγραφή αυτής της μερίδας των κατοίκων της πρωτεύουσας.

Η καταγραφή των δυνάμει επικίνδυνων τμημάτων του πληθυσμού της Κωνσταντινούπολης υπήρξε μία πρακτική που εφαρμοζόταν από τον 18ο αιώνα για τη διασφάλιση της δημόσιας τάξης σε περιόδους κρίσεων. Άτομα με καταγωγή από συγκεκριμένες περιοχές, εσωτερικοί μετανάστες που δεν είχαν εγγυητές, ανύπανδροι άνδρες που ζούσαν συγκεντρωμένοι σε κτηριακά συγκροτήματα του εμπορικού κέντρου ή σε εργαστήρια και καταστήματα υπήρξαν συχνά το αντικείμενο τέτοιων επιχειρήσεων. Η καταγραφή επέτρεπε στις Αρχές να «γνωρίσουν» και, συνεπώς, να ελέγξουν καλύτερα τις ομάδες εκείνες στις οποίες έστρεφαν, κατά περίπτωση, την προσοχή τους.

Σε αυτό το πλαίσιο μπορούν αρχικά να ενταχθούν και οι καταγραφές του ελληνορθόδοξου πληθυσμού της Κωνσταντινούπολης το 1821. Μέσα από τα κατάστιχα που διασώζονται στο Οθωμανικό Αρχείο του πρώην Αρχείου της Πρωθυπουργίας στην Κωνσταντινούπολη και τις πληροφορίες που προκύπτουν από εκδεδομένες και ανέκδοτες πηγές, κυρίως οθωμανικές και ελληνικές, θα επιδιωχθεί να εντοπιστούν οι διαφορετικές φάσεις αυτών των πληθυσμιακών καταγραφών, κατά το πρώτο έτος της Επανάστασης, και να αναδειχθούν οι στόχοι της οθωμανικής διοίκησης στην κάθε μία από αυτές. Πιο αναλυτικά, ο χρόνος κατά τον οποίο έλαβαν χώρα οι καταγραφές, οι αξιωματούχοι που συμμετείχαν σε αυτές και ακόμη περισσότερο τα στοιχεία που επιλέχθηκε να καταγραφούν στην κάθε περίπτωση προσφέρουν πληροφορίες για τα ζητήματα που απασχολούσαν τη διοίκηση, τις στοχεύσεις της, αλλά και τους μηχανισμούς λειτουργίας της, εμπλουτίζοντας τις γνώσεις μας για τους τρόπους που αντέδρασαν οι Οθωμανοί απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση.

Ζ. ΤΕΚΜΗΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΡΟΣΛΗΨΕΙΣ

Ευγενία Κρεμμυδά, *Ο Γιάννης Βλαχογιάννης και τα αρχεία του Εικοσιένα*

Αξιοποιώντας πηγές που δεν έχουν μέχρι σήμερα μελετηθεί διεξοδικά, όπως το προσωπικό αρχείο του Γιάννη Βλαχογιάννη και το υπηρεσιακό αρχείο των Γενικών Αρχείων του Κράτους και της Εφορείας τους, η προσέγγιση αυτή επιχειρεί να σκιαγραφήσει το ιστορικό πορτρέτο ενός ανθρώπου που η προσωπική του πορεία συνδέθηκε άρρηκτα με την υπόθεση της διάσωσης, διαφύλαξης και ανάδειξης του αρχαιακού πλούτου της χώρας. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1880, όταν πάμφτωχος νεαρός επαρχιώτης καταφθάνει στην Αθήνα για να γραφτεί στο Πανεπιστήμιο, μέχρι και τα 1930 περίπου, όταν, από τη θέση του Διευθυντή των Γενικών Αρχείων του Κράτους παρακολουθεί με κριτική ματιά τον επίσημο εορτασμό της Εκατονταετηρίδας. Πρόκειται για μια πορεία διττή, στα γράμματα και στα αρχεία, που συναντά τον

κύκλο του Παλαμά και του Ψυχάρη, τον κόσμο της αθηναϊκής δημοσιογραφίας, τους κεφαλαίουχους της διασποράς Ράλλη και Μπενάκη και αργότερα τον ίδιο τον πρωθυπουργό Βενιζέλο, που θα αναλάβει προσωπικά το εγχείρημα της δημιουργίας ενός εθνικού αρχαιικού φορέα με επικεφαλής τον Βλαχογιάννη. Μέσα από την πορεία αυτή, αναδεικνύεται το συλλεκτικό πάθος του Βλαχογιάννη που οδήγησε στη συγκρότηση της αρχαιικής συλλογής του, αλλά και η εσωτερική του σύγκρουση μεταξύ ιδιωτικής δραστηριότητας και δημοσίου λειτουργήματος, που ενισχύθηκε από την πάγια άρνηση του κράτους να εξαγοράσει τη συλλογή του ενσωματώνοντάς την στα Γενικά Αρχεία του Κράτους. Ρίχνοντας φως σε πρόσωπα και γεγονότα άγνωστα, ή απλά ξεχασμένα, επιχειρείται εδώ μια νέα, συνολική αποτίμηση της πραγματικής συνεισφοράς του Βλαχογιάννη στη διάσωση της μνήμης του 1821.

Αντώνης Χατζηκυριάκου, Κερδίζοντας στη γη, χάνοντας στη θάλασσα: η πρώτη τουρκική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης

Οι τουρκικές προσλήψεις της ελληνικής επανάστασης από το 1923 και μετά είναι ένα ελάχιστα μελετημένο θέμα. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην απουσία συστηματικού ενδιαφέροντος για το 1821 από τουρκικής πλευράς, τουλάχιστον μέχρι την δεκαετία του 1990, όταν εντοπίζεται μια ποσοτική και, σε κάποιο βαθμό, ποιοτική στροφή. Σημαντικό χαρακτηριστικό της τουρκικής ιστοριογραφίας της ελληνικής επανάστασης είναι η αυτούσια αναπαραγωγή των ιστορικών τεκμηρίων μέσα από μια εθνοκεντρική θεώρηση των πραγμάτων.

Χωρίς να υπερβαίνει αυτά τα όρια, το βιβλίο του Φεβζί Κούρτογλου *Ο Ελληνικός Πόλεμος της Ανεξαρτησίας και η Ναυμαχία του Ναβαρίνου* (1944) ξεχωρίζει ως μια ενδιαφέρουσα εξαίρεση. Το βιβλίο ήταν η πρώτη μονογραφία που στηριζόταν σε πρωτογενείς οθωμανικές πηγές από το 1858 και η πρώτη μετά την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η προσέγγιση του βιβλίου η οποία εστιάζει στη θαλάσσια διάσταση της ελληνικής επανάστασης. Αυτό δεν θα πρέπει να προκαλεί κάποια έκπληξη, δεδομένου ότι ο Κούρτογλου ήταν αξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού και καθηγητής στη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων. Σε πιο ουσιαστικά συμπεράσματα οδηγεί η αναζήτηση του πολιτικού και διανοητικού πλαισίου μέσα στο οποίο γράφει ο Κούρτογλου. Η ανακοίνωση τοποθετεί το βιβλίο στο ιστοριογραφικό του πλαίσιο, παρουσιάζει τα βασικά του επιχειρήματα και εξετάζει τη σημασία της θαλασσοκεντρικής προσέγγισης του συγγραφέα εκτός της επίσημης θεώρησης του κεμαλικού διανοητικού και στρατιωτικού κατεστημένου.

Δημήτριος Γαρρής - Βαγγέλης Καραμανωλάκης, *Η διδασκαλία της Επανάστασης του 1821 στην ανώτατη εκπαίδευση. Το παράδειγμα του ΕΚΠΑ*

Η διδασκαλία της Επανάστασης του 1821 έχει διατρέξει μια μακρά διαδρομή στο πανεπιστημιακό πρόγραμμα σπουδών. Εκκινώντας από την ένταξή της ως μείζονος γεγονότος στην Γενική Ιστορία των Μέσων και Νεοτέρων Χρόνων, η Επανάσταση αποτελεί σήμερα ένα αυτοτελές συχνά διδακτικό αντικείμενο στις προπτυχιακές σπουδές, ενώ παράλληλα συνιστά ένα ανοιχτό ερευνητικό πεδίο σε μεταπτυχιακό και διδακτορικό επίπεδο. Η ανακοίνωση, μέσα από το παράδειγμα του Πανεπιστημίου Αθηνών, επιχειρεί να θέσει ορισμένα κεντρικά ερωτήματα γύρω από την ιστορική διαδρομή της διδασκαλίας του 1821 στην ανώτατη εκπαίδευση. Εκκινώντας από τον καθοριστικό ρόλο που διαδραμάτισε το Πανεπιστήμιο Αθηνών για τη συγκρότηση των ιστορικών σπουδών έως τον Μεσοπόλεμο, αλλά και την εξέχουσα συμβολή του στη συνέχεια, θα προσπαθήσει να κατανοήσει τη διδασκαλία του Αγώνα στο πλαίσιο της φυσιογνωμίας και της λειτουργίας του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού ιδρύματος, αλλά και των ευρύτερων ιστοριογραφικών εξελίξεων και της εκάστοτε πολιτικής και κοινωνικής συγκυρίας.

Ανδρέας Λυμπεράτος, *Η επανάσταση ως ιστορική κληρονομιά: το 1821 στα Βαλκάνια*

Οι επαναστάσεις του 1821 και ο ελληνικός πόλεμος της ανεξαρτησίας αποτέλεσαν κομβικά γεγονότα στην νεότερη Ιστορία των Βαλκανίων και στην πορεία μετάβασης από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στα νεωτερικά έθνη-κράτη. Η «κληρονομιά» του 1821 στα Βαλκάνια ακολούθησε μια γενική πορεία από την άσκηση άμεσης επιρροής στα εθνικοαπελευθερωτικά επαναστατικά κινήματα στα Βαλκάνια στον 19ο αιώνα, στην σταδιακή ενσωμάτωσή της στα εθνικά αφηγήματα των βαλκανικών κρατών μέσα από ποικίλες και διαφορετικές αναγνώσεις. Στην προτεινόμενη ανακοίνωση θα επιχειρηθεί η συγκριτική προσέγγιση των αναγνώσεων του 1821 στις βαλκανικές ιστοριογραφίες κατά τον 19ο και 20ό αιώνα και ο εντοπισμός κοινών στοιχείων και ιδιαιτεροτήτων.

Γιώργος Μανιός, *Ερμηνείες, ορισμοί, συγκρούσεις: το 1821 στην ιστοριογραφία της κομμουνιστικής περιόδου στη Ρουμανία*

Από την δεκαετία του 1830 τα γεγονότα του 1821 απασχόλησαν την πολιτική σκέψη Ρουμάνων διανοουμένων και λογίων, που τους απέδιδαν ιδιαίτερη σημασία στη διαδικασία συγκρότησης του ρουμανικού έθνους. Ακολούθως, η ιστορική επιστήμη ασχολήθηκε έντονα με τα επαναστατικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, παράγοντας πληθώρα κειμένων σχετικά με το ζήτημα, παραγωγή που συνέβαλε στην αναγωγή του 1821 σε κορυφαία στιγμή στο συλλογικό εθνικό παρελθόν του ρουμανικού έθνους, δίπλα σε αυτήν της ένωσης των Ηγεμονιών, μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η εγκαθίδρυση του σοσιαλιστικού καθεστώτος στη Ρουμανία, καθώς και η πρόοδος της ιστορικής έρευνας, ωστόσο, έδωσαν καινούργια διάσταση στα γεγονότα και δημιούργησαν νέες ερμηνείες για το κίνημα του Τούντορ Βλαντιμιρέσκου και τον χαρακτήρα του, τη Φιλική Εταιρεία, τον ρόλο της τσαρικής Ρωσίας στα γεγονότα και τον αντίκτυπο που αυτά είχαν στο παρόν και το μέλλον των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών, ερμηνείες που άλλαξαν ριζικά την αφήγηση γύρω από το καθοριστικό πρώτο εξάμηνο του 1821.

«Τι ήταν το κίνημα του Τούντορ Βλαντιμιρέσκου, επανάσταση ή εξέγερση; Το πρόβλημα δεν μπορεί να λυθεί παρά με τη βοήθεια της μαρξιστικής-λενινιστικής θεωρίας της πάλης των τάξεων», έγραφε ο Ρουμάνος ιστορικός Α. Οξτεα το 1967, συνοψίζοντας εύστοχα τους προβληματισμούς -αλλά και τις ιδεολογικές αφετηρίες- της ρουμανικής ιστοριογραφίας της σοσιαλιστικής περιόδου σχετικά με το 1821. Η ανακοίνωση έχει ως στόχο την παρουσίαση των κυρίαρχων αφηγήσεων για τα επαναστατικά γεγονότα του 1821 της περιόδου 1946-1989, μιας κρίσιμης και ενδιαφέρουσας περιόδου ιδεολογικών συγκρούσεων, που σημάδεψε την πορεία που διαγράφει το 1821 στις σελίδες της ρουμανικής γραμματείας.